HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

[א]חד גיסא נגרא וחד גיסא נהרא פלגין לה בקרנא זול: ולא את הטרקלין כו': אין בהן כדי לזה וכדי לזה מהו רב יהודה אמר [ב]אית °דינא דגוד או אגוד רב נחמן אמר לית דינא דגוד או אגוד א"ל רבא לרב נחמן לדידך דאמרת לית דינא דגוד או אגוד בכור ופשוט שהניח להן אביהן עבד ובהמה טמאה כיצד עושין א"ל שאני אומר עובד לזה יום אחד ולזה שני ימים מיתיבי א)מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה ב"ש אומרים [ג]תקנתם את רבו את עצמו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול לישא בת חורין אינו יכול יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר [1]לא תהו בראה לשבת יצרה אלא (א) [ד]כופין את רבו ועושין אותו בן חורין וכותבין שטר על חצי דמיו וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש שאני הכא דאגוד איכא גוד ליכא ת"ש ב)[ה]שני אחין אחד עני ואחד עשיר והניח להן אביהן מרחץ ובית הבד עשאן לשכר השכר לאמצע עשאן לעצמו הרי עשיר אומר לעני

קח

חד גיסא ניגרא וחד גיסא נהרא. שדה של שני אחים שיש נהר על פני מזרח ונגר על פני צפונה: **פלגי ליה בקרנא זול.** לפי שהנהר טוב מן הנגר והסמוך למים טוב מן הרחוק ואם תחלקנה מן הצפון (ב) נמצא (מן) כל הנהר לאחד והשני אין לו אלא נגר בצפונו ופעמים שהוא יבש ואם תחלקנה מן המזרח למערב יהיה לאחד הנהר על פני מזרחו ונגר על פני צפונו ולשני אין לו אלא נהר במזרחו לפיכך יחלקום לשמונה חלקים שיהא לשניהם בשוה סמוך לנהר ולנגר וכאשר ירחק מזה ירחק מזה כזה:

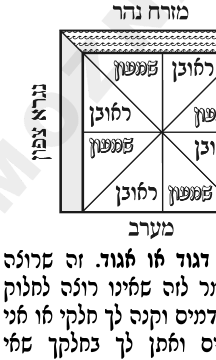

אית דינא דגוד או אגוד. זה שרוצה לחלוק אומר לזה שאינו רוצה לחלוק או קוץ לי דמים וקנה לך חלקי או אני אקוץ דמים ואתן לך בחלקך שאי אפשי בשותפותך: **לית דינא.** שזה יכול לומר לא שלך אקנה ולא שלי אמכור אלא שותפין נהיה בה: **עבד או בהמה טמאה.** שאי אפשר לחלקן כיצד יעשו להכי נקט בכור ופשוט דטריחא מילתא להיות שותפין בה: **וחזרו בית הלל להורות כו'.** טעמא דמפני תיקון העולם הא לאו משום פריה ורביה לא כייפינן ליה ולא מצי עבד למימר ליה אקוץ בדמים ואתן לך בחלקך: ה"ג **שאני הכא דאגוד איכא גוד ליכא.** העבד יכול לקנות (ג) אבל אינו אומר קנה חלקי שאין דמים לבן חורין שאין עבד עברי נמכר אלא לשם:

קח

חד גיסא ניגרא וחד גיסא נהרא. פירש רבינו חננאל שדה אשר מזרחה וצפונה נהרא ומערבה ודרומה מושך ניגרא חולקין אותה בקרנא זול

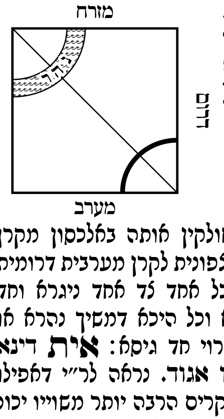

פירוש חולקין אותה באלכסון מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית ויהיה לכל אחד צד אחד ניגרא וצד נהרא וכל היכא דמשיך נהרא או ניגרא קרוי חד גיסא: **אית** דינא דגוד או אגוד. נראה לר"י דאפילו בדמים יקרים הרבה יותר משוויו יכול לומר לו או גוד או אגוד[א] ואין נראה לריצב"א ג) דא"כ יוכל לסלק אחד את חבירו ע"י עילוי דמים (ד) בחצר שאין בה דין[ב] חלוקה: **בכור** ופשוט שהניח להן כו'. ותימה דמאי נקט בכור ופשוט ולא נקט פשוט ופשוט ואומר ר"ת דפשוט ופשוט ניחא ליה שיעבוד לזה יום אחד ולזה יום אחד אבל בכור ופשוט קשיא ליה אם יעבוד לבכור ב' ימים הרי נטל הבכור יותר מפי שנים שאם יש עיר רחוקה מהלך יום אחד שמשתכרים בה הרבה שיש שם סחורה בזול ופשוט שאין לו שהות אלא יום אחד לא יוכל לילך שם והבכור שיש לו ב' ימים יוכל לילך שם ומשתכר יותר הרבה מפשוט[ג] ומשני דמ"מ כך חולקין[ד] ור"י מפרש דלהכי נקט בכור ופשוט משום דאמר במי שהיה נשוי (כתובות דף צג:) [ה]דשור לחרישה ועומד לחרישה דכ"ע השכר לאמצע אע"פ שאין לזה כי אם מנה ולזה מאתים ולהכי פריך כיצד יעשו דעכשיו אין הבכור נוטל פי שנים[ו] ומשני דעובד לזה יום אחד ולזה ב' ימים ולא דמי לשור לחרישה ועומד לחרישה דהתם הוי השכר לאמצע משום דמעיקרא אדעתא דהכי נשתתפו אבל גבי בכור ופשוט דלא שייך האי טעמא כל אחד נוטל כפי חלקו:

לישא שפחה אינו יכול. ואע"ג דאמר בהבא על יבמתו (יבמות דף סב. ושם ד"ה הכל) דהכל מודים בעבד שאין לו חייס ולא קיים פריה ורביה והכא נמי אם ישא שפחה לא קיים כיון שהולד מתייחס אחריה ואפי' שבת לא קיים כדמשמע התם דשבת תלוי בפריה ורביה מ"מ אור"י (ה) לא כופין לרבו לעשותו בן חורין משום פריה ורביה אם היה יכול לקיים אפי' שבת כל דהו כיון שהוא אנוס: **שנאמר** לא תהו בראה וגו'. הא דלא מייתי קרא דפרו ורבו[ז] אור"י בר מרדכי משום דלשבת יצרה שייך אפי' בצד עבדות וחציה שפחה וחציה בת חורין ד) דלא כפו את רבה לשחררה אלא משום שנהגו בה מנהג הפקר הא דלא כפו אותו משום שבת דשמא אפילו כשתעשה בת חורין לא תקיים משום דלא מפקדא אפריה ורביה כדאמרינן בהבא על יבמתו (שם דף סה: ושם) דאיתתא לא מפקדא אפריה ורביה אבל עבד כשיהיה בן חורין ע"כ יקיים ור"י מפרש דלכך לא נקט קרא דפרו ורבו משום דפטור הוא מאותה מצוה כיון שהוא אנוס וכדי שיתחייב בה לא כפינן לרבו לעשותו בן חורין דא"כ בכל העבדים נכוף רבם לשחררם כדי שיתחייבו בכל המצות ולכך נקט קרא לא תהו בראה משום (ו) שהיא מצוה רבה ומשום הכי כפינן ובפ"ב דמגילה (דף כז.) נמי מייתי להאי קרא משום הכי גבי אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה דאמר מר גדול ת"ת שמביא לידי מעשה לישא אשה נמי לא תהו בראה אלא לשבת יצרה: **כופין** את רבו. וא"ת אמאי כופין ליתי עשה דפרו ורבו וידחה לא תעשה דלא יהיה קדש ואומר רבינו יצחק חדא דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה דמשעת הערארה קא עקר ללאו ועשה דפרו ורבו לא מקיים עד גמר ביאה ועוד דהיא אסורה לינשא לו דלגבי דידה ליכא עשה ועוד אפי' מפקדא (ז) דאפשר לה באחר ועוד כיון דאפשר לקיים שניהם ע"י כפיה לא דחי וא"ת היכי כפינן לשחררו והא אמרי' בפ' השולח (גיטין דף לח: ושם) דכל המשחרר עבדו עובר בעשה וכי תימא מצוה שאני וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך כדאמרי' בריש שבת (דף ד. ושם ד"ה וכי) והא דשחרר ר"א עבדו בהשולח (גיטין שם) שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם י' התם משום דר"א גופיה עשה מצוה בכך שהשלים המנין והא דאמר נמי בפ' בכל מערבין (עירובין דף לב: ושם ד"ה ולא) דניחא ליה לחבר למיעבד איסורא זוטרא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה התם משום דקא עביד עם הארץ איסורא על ידו של חבר דקא מאכיל ליה טבל[ח] ואומר ר"י דמשום מצוה רבה שרי אע"ג דעובר בעשה כדאמרי' ריש תמיד נשחט (פסחים דף נט. ושם ד"ה אתי) אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטרת ונרות ופסח ומחוסר כפורים לערבי פסחים ומפרש התם משום דאתי עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה אלמא קעבר כהן אעשה דהשלמה כדי שיקיים מחוסר כפורים מצות פסח ה) וא"ת אמאי כופין וימכור עצמו בעבד עברי למ"ד בפ"ק דקדושין (דף יד: ושם) מוכר את עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית ולמ"ד נמי דאפי' אין לו בנים (ח) רבו מוסר לו שפחה כנענית ואע"ג דאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כדאמרי' בפ' האומר בקדושין (דף סט. ושם) הא בבית שני נהג יובל כדפי' ר"ת בהשולח (גיטין דף לו. ד"ה בזמן) גבי הלל תקן פרוזבול ואור"י דאין זה תקנה דאסור למכור עצמו בעבד עברי כדאמרינן בפ"ק דקדושין (דף כב:) אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים וגו' וא"ת וישא חציה שפחה וחציה בת חורין ונהי דאינו יכול לקדשה דאתי צד עבדות ומשמש בצד אשת איש (ט) ישאנה בלא קדושין כדאמר לישא שפחה כו' משמע דאי הוה מותר בשפחה לא כפינן לרבו אע"ג דאין קידושין תופסין בשפחה מ"מ היה נושאה בלא קידושין וי"ל דהשתא נמי אתי צד עבדות ומשמש בצד חירות ולא דמי לפרדה דאמר בפרק אותו ואת בנו (חולין דף עט. ושם) דמרביעין עליה מינה ולא אמר דאתי צד חמור ומשמש בצד סוס דהתם כלאים כתיב דמשמע שני מינים דומיא דשור וחמור דחרישה ופרדה מין אחד בפני עצמו (י) ומטעם זה מותר לרכוב עליה וא"ת וישא ממזרת דצד עבדות מותר בממזרת כדתנן בהאומר בקדושין (דף סט.) יכולין ממזרין ליטהר כיצד ממזר נושא שפחה וצד חירות נמי מותר כדתנן בפרק עשרה יוחסין (שם דף עב.) ממזרים וחרורים מותרין לבא זה בזה ואור"י דאין זה תקנה להרבות ממזרים בישראל וא"ת וישא נתינה דחרורי ונתיני מותרין לבא זה בזה כדתנן בפ' עשרה יוחסין (שם) וצד עבדות נמי מותר בנתינה דאמר בריש יש מותרות (יבמות דף פה:) ממזרת ונתינה לישראל איכא בינייהו למ"ד מפני שמרגילה הא [היא] מרגלה ליה פי' שיכול להכשיר זרעו ע"י בנו שישא שפחה ו) וי"ל דלעולם אסור נתין בשפחה מ"מ מרגלה ליה כיון שיכול להכשיר אפי' ע"י איסור דהאי גברא לא איכפת ליה באיסור דהא נסיב ממזרת או נתינה וא"ת ומ"ש דאסור נתין בשפחה וממזר מותר הא נתין נמי הוי מפסולי קהל כמו ממזר דכתיב לא תתחתן בם ואור"ת משום דממזר קדש ועומד לפי שנולד מאיסור חמור דלא תפסי קדושין ולכך לא מיתסר בלאו דלא יהיה קדש ומיהו בזכור ובהמה אין להתירו אפי' למאן דמפיק להו בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נד:) מולא יהיה קדש דאין להתירו בקדישות אלא באותן שהוא בא ממנו ומקדישות דזכור ובהמה לא בא וא"ת ומ"ש דגירי וחרורי מותרים בנתינה ואסורים בשפחה ואע"ג דתרווייהו חייבי לאוין ואור"י דנתיני דתפסי בהו קדושין גמרינן מאשר פסולי קהל כגון עמוני ומואבי מצרי ואדומי דמותרין בקהל גרים דלא איקרי קהל אבל שפחה דלא תפסי בה קדושין לא ילפא מינייהו:

שמע

מסורת הש"ס

א) חגיגה ב. פסחים פח. ערכין ב: עדיות פ"א מי"ג [גיטין מא.], ב) לקמן קעב., ג) דא"כ כל עשיר יסלק עני שותפו בדבר שאין בה דין חלוקה כצ"ל מהרש"ל, ד) [יבמות סו.], ה) [וע"ע תוס' פסחים פח: ד"ה כופין], ו) נ"ל ע"י שישא בני שפחה. רש"ל,

תורה אור השלם

1 כִּי כֹה אָמַר יְיָ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ הוּא כוֹנְנָהּ לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְיָ וְאֵין עוֹד: ישעיהו מה יח

הגהות הב"ח

(א) גמ' לשבת יצרה אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו: (ב) רש"י ד"ה פלגי לה בקרנזיל וכו' מן הצפון לדרום נמצא כל הנהר לאחד והשני אין לו אלא חצי נגר וכו' למערב יהיה לאחד חצי הנהר וכו' ולשני אין לו אלא חצי נהר במזרחו: (ג) ד"ה ה"ג וכו' העבד יכול לקנות עצמו ולינצא לחרות אבל העבד אינו יכול לומר לרבו קנה חלקי שאין דמים: (ד) תום' ד"ה אית וכו' ע"י עילוי דמים בדבר שאין בה דין חלוקה: (ה) ד"ה לישא וכו' אור"י דלא כופין: (ו) ד"ה שנאמר וכו' לא תוהו בראה משום שמשמע מצוה רבה: (ז) ד"ה כופין וכו' ועוד אפילו מפקדא אפרו ורבו אפשר לה באחר: (ח) בא"ד ולמ"ד נמי דאפי' אין לו בנים ואשה רבו: (ט) בא"ד בצד אשת איש מכל מקום ישאנה בלא קידושין וכו' מותר בשפחה לא הוה כפינן: (י) בא"ד בפני עצמו הוא ומטעם:

מוסף רש"י

מי שחציו עבד וחציו בן חורין. כגון שהיו ב' אחין או ב' שותפין ושחרר אחד את חלקו (גיטין מא.). **תקנתם את רבו.** שאינו חסר כלום (שם) שאינו מפסיד כלום מן הראוי לו (פסחים פח:). **ואת עצמו לא תקנתם.** מה תהא עליו (שם) כל תקנת רבו כאן היא, אבל תקנת העבד אין כאן, אם נתקן במשפט הממון לא נתקן בפריה ורביה (חגיגה ב:). **לישא שפחה אינו יכול.** מפני צד החירות שבו (שם) דכתיב (דברים כג) לא יהיה קדש, לא יסב איתתא אמה (פסחים פח:). **לישא בת חורין אינו יכול.** מפני צד עבדות שבו (חגיגה ג:). **לא תהו בראה לשבת יצרה.** לא ברא הקב"ה את הארץ להיות בלא ישוב, אלא לשבת יצרה (שם) יוצר הארץ לא על תהו להיות ריקנית ברא אותה, כי אם לשבת, להיות בת ישוב יצרה (גיטין מא.).

מוסף תוספות

א. ורש"י ז"ל פירש ג"כ קוץ או אקוץ מכלל דבקציצתן תלוי כמו שירצו. ריטב"א. ב. אלא [הוה] עפ"י שומת בי"ד, וגוד או איגוד [היינו] משוך או אמשוך. שם. ג. ונמצא הבכור נוטל יותר מפי שנים, ומי יוכל לצמצם בדבר שיטול כפל של יום אחד בלבד. שם. ד. ואם הורע כחו של פשוט הורע מן הדין מפני שחלקו מועט. רמב"ן. ה. [ב]שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתיים. שם. ו. ובטלת ירושת בנו הבכור. שם. ז. שהרי צד חירות שבו מצווה על פריה ורביה. תוס' רי"ד. ח. שהוא גורם לו לעבור שהוא אומר לו לקוט וסבור שעשרן. תוס' עירובין לג:

עין משפט נר מצוה

קיז א מיי' פי"ג מהל' שכנים הל' ג סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קעד סעיף ג:

קיח ב מיי' פ"א שם הלכה ג סמג שם טוש"ע ח"מ סי' קעא סעי' ו:

קיט ג ד מיי' פ"ז מהל' עבדים הל' ז סמג עשין פו טוש"ע י"ד סי' רסז סעי' סב:

קכ ה מיי' פ"א מהל' שכנים הל' ב ועיין בהשגות סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קעא סעיף ו:

גליון הש"ס

גמרא דינא דגוד. לשון משיכה כמו משכו וקחו (שמות יב) דמתרגמי' נגודו עיין תוס' נדה דף לו ע"ב ד"ה גדייה:

רבינו גרשום

דליהוו נפישי אריסין מיכן ומיכן וישמרו זה את זה ואמאי כופין. למ"ה. שנים שיש להם שדה אחת לחלוק ולצד מזרח של שדה היה מושך נהר ולצד דרום של שדה יש שם נגר משוך לאורך השדה שמשקין ממנו השדה ומצד צפון ומערב של שדה יבישה והשתא אין יכולין לחלוק בשום ענין שלא יהא חלק אחד יפה מחבירו אלא א"כ צריכין לחלוק בקרנא זול כעין אותו ציור בד' חלקים דמכל רוח יעשו ב' חלקין מן הנהר ב' ומן הנגר ב' ומן היבשה ב' ב' ויחלקו כי האי גונא כי היכי דלימטי לכל חד וחד שוה לחבירו מן הנהר ומן הנגר ומן צדי היבשה משום דנהר יפה מנגר ונגר יפה מיבשה ובחילוק ענין זה יחלוקו בקו השוה שלא יהא חלקו של אחד יפה משל חבירו ואין אחד מהם נוטל ב' חלקים בסמוך לו אלא כעין זה. (הנהר המושך מצד מזרח):

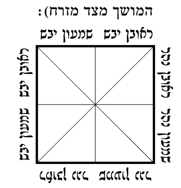

פיסקא אין חולקין את הטרקלין. פלטורין אא"כ יש בו כדי לזה וכדי לזה דהיינו י' על י' לזה וכן לזה דהיינו שיעור טרקלין. מורן הוא מגדל. ולא את הטלית אלא אם כן יכולין שניהן להתכסות בו זה בפני עצמו בטליתו. ולא את המרחץ עד שיכולין לרחוץ כל אחד בחלקו המגיעו זה הכלל כל ששמו עליו כתחלה מקודם חלוקה שלאחר חלוקה אית לכל חלק שם אותו עצמו כמו שנקרא בתחלה חולקין. ואם לאו אין חולקין אלא מעלין זה לזה בדמים שיקנה אחד מהן חלק חבירו בדמים. ואי ליכא שיעור חלוקה מאי. רב יהודא אמר אית דינא דגוד או אגוד דאם אחד רוצה שישתמשו בו שניהם בשותפות זה שבוע אחד וזה שבוע אחד והאחד אינו רוצה יכול לומר האי דאינו רוצה נישום אותו בדמים ותקנה אתה חלקי או אני חלקך. גוד. משוך תרגו"א). ורב נחמן אמר לית דינא דגוד או אגוד כלומר אי האי אינו רוצה אינו יכול לכפותו ולומר לו כן אלא משתמשין בו בשותפות: בכור ופשוט והוא הדין לפשוט ופשוט אלא להכי בעי בכור ופשוט קשה טפי לחלק בג' חלקים. ולהכי נקיט בהמה טמאה. דאי אפשר לשוחטה ולחלוק הבשר אמר ליה עובד לפשוט יום אחד ולבכור ב' ימים וכן נמי בהמה טמאה זה ישתמש בה ב' ימים וזה יום אחד ואין כאן דין גוד או אגוד: וחציו בן חורין ששחררו אחד מן השותפין. לישא שפחה אינו יכול מפני צד חירות שבו וכותב שטר לרבו על חצי דמיו שיפרע לו ממה שירויח לאחר שיהיה כולו בן חורין מפני שכשהוא חצי עבד אין לו ממון כלום שכל מה שמרויח ביום שהוא עובד לעצמו סוף סוף למחר כשהוא עובד לרבו הרי הוא עבדו וכל מה שקנה עבד קנה רבו להכי צריך לכתוב שט"ח על חצי דמיו. וחזרו בית הילל כו' מפני תיקון העולם הא לאו מפני תיקון העולם אין כופין את רבו משום דאמרינן דלית דינא דגוד או אגוד דלא מצי עבד למימר לו שחרריני ואתן לך דמי חציי או תן אתה לי דמי חציי ואהא מהכל עבדך ותיובתא דרב יהודה. לעולם אמר לך רב יהודה בעלמא אית דינא דגוד או אגוד והכא גבי עבד שאני. דגוד איכא אגוד ליכא דעבד מצי למימר לרבו קצוב עלי דמים ואקנה חצי ממך אבל אינו יכול לומר לו אקצוב אני עליך דמי חציי ותקנה אותי מהכל דאינו יכול למכור צד שחרור שבו לישא שפחה. ואי"ת דמפרש"י אגוד ליכא לא מצי עבד למימר לרבו קנה חלקי המשוחרר שאם נותן לו הרב דמים עכשיו כשהוא רבו מהכל חוזר ונוטלן הימנו דמה שקנה עבד קנה רבו ונמצא שאין גופו קנוי כשהוא חוזר ונוטלן. למ"ה: אם

א) [נ"ל תרגום משכו ונגידו].